

PELPLIN I OKOLICA W PRZEWODNIKU MIECZYŚŁAWA ORŁOWICZA Z 1924 R.

W tym roku mija 90 rocznica wydania przewodnika, w którym opisano Pelplin i okolicę Mieczysław Orłowicz, sześcioletni przewodnik po województwie pomorskim, Lwów 1924. Może warto, przy tej okazji, poznać jego treść i upamiętnić postać autora.

W niniejszym artykule przedstawiam podstawowe informacje o M. Orłowiczu i fragmenty z przewodnika.

Mieczysław Orłowicz (ur. 17 grudnia 1871, zm. 4 października 1959 r.) prawnik, z zamiłowaniem krajoznawca i popularyzator turystyki. Znaczący wpływ na jego dzieciństwo sprawił dziadek Pruchniku koło Jarosławia, u swojego dziadka Jana Krasickiego. Uczył się w gimnazjach w Jarosławiu, Samborze i w kolegium jezuickim w Chyrowie. Podczas pobytu rodziny Orłowiczów w Rymanowie (1895-1904), gdzie młody Mieczysław rokrocznie przyjeżdżał na wakacje, przypadły mu pierwsze spotkania z mapami i przewodnikami turystycznymi ("Przewodnik po austriackich kolejach państwowych", z którymi planował pierwsze samodzielne wycieczki górskie i bliższe podróże krajoznawcze). Mieczysław Orłowicz już w młodych latach, przejawiał szczególne zainteresowanie geografią, historią, architekturą i etnografią okolic, w których aktualnie przebywał.

Był absolwentem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (ukończył prawo i historię sztuki), oraz współzałożycielem Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie w 1906 r. i organizatorem pierwszego Komitetu Olimpijskiego w Polsce. Szczególnie zasłynął ze swoich pasji krajoznawczych, jako autor ponad stu przewodników turystycznych, a w tym sześcioletni przewodnik po województwie pomorskim.

Przewodniki Orłowicza powstały kilka lat po odrodzeniu Polski, po 123 latach zaborów, były natomiast pierwszą popularną encyklopedią poświęconą regionom Polski, na których wychowywały się i kształtowały wiedzę młode pokolenia Polaków.

W sześcioletnim przewodniku po województwie pomorskim M. Orłowicz opisał Kociewie i leży w jego centrum Pelplin z okolicami.

Poniżej przedstawiam fragmenty z przewodnika z zachowaniem pisowni i układu tekstu.

Autor wspomina o Kociewiu, na którym leży Pelplin (s. 22):

šNa południowy wschód od terytorium kaszubskiego leży Kociewie, kraina ciągnąca się pasem 30 km szerokim, a 42 km długim, po lewym brzegu Wisły pomiędzy Starogardem, Tczewem, Gniewem a Nowem. W centrum Kociewia leży Pelplin. (1). Charakterystyczną cechą ich wymowy jest końcówka *šeliö* w trzecim przypadku liczby mnogiej (przyjecheli, zebrel*li*).ö(1).

Następnie opisuje Pelplin i okolice (s. 325 i nast.)

š**Pelplin**, te Pelplinem lub Pelplinem zwany, stolica biskupów chełmińskich, jest miastem przyzwoicie zabudowanym o ok. 4000 mieszcz. W miejscu stacja kolei Bydgoszcz do Gdańska.

Hotele: Pelplin (Bruno Zawadzki) ul. Dworcowa 30, Hotel Rohlera Rynek 4, Hotel Pod Orłem (Otton Lutz) Rynek 7.

Restauracje: Prusząka ul. Podgórna 5, Korczaka ul. Starogardzka 16, Szczęblewskiego ul. Kościuszki 4.

Kawiarnie: F. Mitlewskiego Rynek 7, Józefa Remusa ul. Sambora 1.

Przewodnik po Pelplinie. Polecenia godnym šPrzewodnik ilustrowany po Pelplinie i jego okolicachö ks. dr Romualda Frydrychowicza, autora opisów miejscowości Prus Królewskich i Księżyc w šSłowniku Geograficznymö.

Pelplin leży w malowniczej okolicy nad Wierzyca, świątynią sw. Zawadzkiego opactwa Cystersów, które istniało tu od 1274r do 1823r. (1). Dalej następuje opis klasztoru, kościoła klasztornego, budynków opactwa i innych związanych z siedzibą biskupa).

Miasto czysto zabudowane, posiada sporo ciekawych nowoczesnych kamienic dwupiętrowych, willi i nieduży rynek. Z zakładów przemysłowych największa jest cukrownia. Najładniejszy widok na Pelplin od krzyża przy skrzyżowaniu dróg do Klonówki i Dębiny. W pobliżu starożytny okop zwany šCukrowe Góryö. Miasteczko ma dość typowy charakter osady duchownej, pierwotnie klasztornej, a ludność tak miasta jak i okolicy jest czysto polska i katolicka.

Okolice Pelplina. Pelplin leży na pograniczu Kociewia i ziemi Fetrów. 4 km. Na północ Rajkowy, duża wieś, prawie czysto katolicka. Na zachodnim krańcu tej długiej wsi na pagórku, kościół barokowy murowany (...). Dalej następuje opis wyposażenia kościoła. (1) Nad Wierzyca okryty szaniec zwany zamczyskiem. W 1627 zaszczerca tu potyczka ze Szwedami.

2 km na zachód Klonówka, wieś w pięknym położeniu nad Wierzyca. (1) Dalej opis wsi i budynków. (1) Pod wsią dalej do Subków ciągnie się Mater Parowa, głęboki zalesiony wóz, gdzie w XVI w. ukrywała się szajka rozbójników. Kościół parowy wsi starożytny.

Na wschód od Pelplina nad Wisłę przebiegają sieci kanałów urodzajne łąki noszące nazwę Fetrów z szeregiem zamieszanych wsi gburskich, w których mieszka pewna ilość ewangelickich kolonistów niemieckich. (...). Dalej ogólnie znany opis przynależności tych wsi w poprzednich wiekach.

(1) Największa liczba Fetrów skupia się w Garczu Wielkim. Jest to stara osada na lewym brzegu Wisły, gdzie niegdyś był gród (1). Dalej opis dziejów wsi i wyposażenia kościoła.

7 km. na południowy zachód z Pelplina Lignowy Szlacheckie, gdzie wielu kolonistów niemieckich posiada po kilkadziesiąt morgów gruntu i piękne dwory. (1). Dalej opis dziejów wsi i wyposażenia kościoła. (1). Pod wsią przy drodze do Rudna stary szaniec na wzgórzu nad parowem zbiegającym ku Wiśle.

10 km na wschód z Pelplina nad Wisłę Walichnowy, wieś ze znaczną liczbą Niemców, ewangelików lub menonitów, potomków dawnych osadników holenderskich, którzy tu mają swoje kaplice. (1) Dalej opis kościoła katolickiego i dziejów wsi. (1). Na przeciwległym brzegu w klinie między dwoma ramionami Wisły leży osada Piekło (Pickel), najdalej na południe wysunięty cypel wolnego miasta Gdańska. Brzeg prawy Wisły pozostał natomiast w Niemczech. W miejscu gdzie rozdziela się Nogat i Wisła, stał niegdyś dwór, w który jeden z królów polskich (Bolesław Chrobry?), miał wbić złoty gwóźdź, stał w ogóle szczyt delty nazywany złotym szpicem. W pobliżu stał niegdyś zamek księcia Zantyr. (1).

Przewodnik zawiera ponadto, ówczesny wykaz literatury krajoznawczej, wskazówki dla turystów udających się w podróż, proponowane trasy i informacje o infrastrukturze komunikacyjnej i turystycznej. Występują w nim obiekty krajoznawcze dzisiaj nieistniejące. Jest on bogatym kompendium wiedzy o polskim Pomorzu w granicach II Rzeczypospolitej. Na lekturze tego przewodnika, młode pokolenia poznają tę ziemię i uczą się jej historii, kultury materialnej i tradycji.

Warto, więc poznać to wydawnictwo i zobaczyć, jak wtedy postrzegano Pomorze i naszą macierzyznę.

Tekst przewodnika jest do wglądu w Internecie w Kujawsko Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej (<http://kpsc.umk.pl/dlibra>).

Bogdan Badziąg